

ISSN 2587- 2001

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:1 – Sayı:1- Ağustos 2017

koynunda büyüdük

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
GENÇDES

İÇİNDEKİLER

Nagehan GÜLER	15
CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220) / CENGİS KHAN'S CONQUEST OF TRANSOXANIA (1220)	
Pir Murat SİVRİ	37
TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949) / TURNING BACK PROCESS OF RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY (1946-1949)	
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ	57
ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI / CONFLICT BETWEEN DAUGHTER-IN LAW AND MOTHER-IN LAW IN ATMA TURKU	
Özgür GÜLBUDAK	71
KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ / STUDY ON TWO PAINTINGS ABOUT CROSSING OF THE RED SEA	
Yakup ŞAHİNER	85
MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME / A BRIEF REVIEW OF MUSTAFA NAİMA EFENDİ'S LIFE, HISTORIOGRAPHY AND THE WORK	
Elif KOLİKPİNAR	101
BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAIJAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL / EDUCATION AND LANGUAGE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN DURING THE INDEPENDENCE PERIOD	
Sait YILDIRIM	117
YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ / SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE "SHOOT AND HONOR" FILM IN THE SCOPE OF POVERTY CULTURE	

Semih İPEK	137
BİR KAZAK KÜYÜ: “AKSAK KULAN” / A KAZAKH KUI: “AKSAK KULAN”	
Murat ÖZTÜRK	149
JOHN LOCKE’UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ / THE STATE OF NATURE IN JOHN LOCKE’S PHILOSOPHY OF POLITICS AND LEAVING OF IT	
Beyazıt SÖYLEMEZ	163
HASSA İLÇESİ’NDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR / THE HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL STUDIES IN THE TOWN OF HASSA	
Habip TOKGÖZ	183
İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM / ESTABLISHMENT OF THE STATE OF ISRAEL; THEODOR HERZL AND ZIONISM	
İshak KÜÇÜKYILDIZ	197
TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI / HISTORICAL GEOGRAPHY OF TORTUM BROOK BASIN	
Muhammet Nuri CEYLAN	223
HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY’IN TÜRKLÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ / HÂMİT ZÜBEYR KOSAY’S TURKISH DEFINITION AND LITERATURE IZGÜ MESCİD	

BİR KAZAK KÜYÜ: “AKSAK KULAN”

A KAZAKH KUI: “AKSAK KULAN”

Semih İPEK*

ÖZET

Kazak Türklerinin müzik geleneği Türk dünyası müzikleri içinde ve dünya müziği içinde her zaman dikkat çekmektedir. Bilge Kazak bestecileri yüzyıllardır Kazak bozkırlarında, dağlarında, Sir Derya kıyısında dolaşmışlardır. Bu dahi bestecilerin, ozanların eserleri bir mükemmelliğin sonucu olarak halk arasında yüzlerce yıl yaşamış ve kimileri halk tarafından benimsenerek halk eseri unvanını almıştır. Kazak Türklerinin kadim ve asil müziği pek çok hikâyeyi ve efsaneyi içinde barındırmaktadır. Bu makalede, bu hikâyeli dombıra ezgilerinden biri olan “Aksak Kulan” anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Kazak, Dombıra, Küy, Aksak Kulan. Müzik

ABSTRACT

The music tradition of the Kazakh Turks always draws attention within the Turkish world music and world music. Bilge Kazak composers have traveled for centuries on the Kazak steppes, in the mountains, along the Sir Derya coast. These genius composers, poets' works have lived for hundreds of years as a result of a perfectionism, and some have taken the name of the people's work by being adopted by the people. The cadenza and noble music of the Kazakh Turks contain many stories and myths. In this article, you will try to tell “Aksak Kulan” which is one of the story and tune.

Keywords: Turkish Word, Kazakh, Dombyra, Kui, Aksak Kulan, Music

*Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Kazak Türkleri ata sazı dombırayı iyi bir vaziyette saklamış ve bu güne getirmişlerdir. Kazak Türklerinde dombıra repertuvarları oldukça geniştir. Dombıra repertuvarlarını oluşturan türlerden biri de *küiy* olarak adlandırılan ve sözü olmayan saz eserleridir. *Küy*lerin de kendi içinde çeşitli kolları vardır.¹ Kazak Türkleri acılarını, sevinçlerini, hasretini, aşkını dombıra ile, *küiy* ile dile getirmişlerdir. Kazak Türklerinin büyük *küyşileri* (küycü, bu ezgileri çalan kişi) ve muazzam *küy*leri vardır. Bu *küy*lerden biri de tarihî "Aksak Kulan" *küyü*'dür.

Bu *küyü* anlatmadan önce "Aksak Kulan" sözünü açıklamak faydalı olacaktır. *Aksak* sözü bilindiği üzere "topal, aksayan" anlamlarına gelmektedir (Koç-Bayniyazov-Başkapan 2003: 36). *Kulan* sözü kaynaklarda "Katır gibi yabani yılki", (Oraltay-Yüce-Pınar 1984: 179) "Asya yaban eşeği" (Latince adı: Equus hemionus) olarak geçmektedir. Merhum Bahaeddin Ögel ise bu *küyün* adını açıklarken "Aksak Yaban Eşeği" demektedir.(Ögel 1987: 178) Sedat Solakoğlu ise tezinde bu kelimeyi "*Boyu ve kilosu Arap cinsi at ile midilli ırkı arasında kalan, evcilleştirilmemiş vahşi at.*" olarak açıklamıştır.(Solakoğlu 2011: 63)

KÜY'ÜN EFSANESİ

Meşhur Aksak Kulan küyünün hikâyesi şu biçimdedir:

Cengiz Han'ın oğlu Coçi (Kazak Türkçesinde: Joşıxan, Türkiye literatüründe genelde Cuci olarak geçer) ava çok meraklı idi. Bu sebepten Cengiz Han da oğlunun ava gitmesini yasaklamıştı. Ama Coçi, bir gün babasından gizlice ava çıktı ve bir *kulan* sürüsünün peşine takıldı. Sürünün önünde giden *kulanı* yaralamış ve *kulan* bu yüzden aksamaya başlamıştı. İşte o yaralı aksak *kulan* Coçi'ye tekme atarak onu öldürmüştü.

Cengiz Han oğlunun dönmediğini görünce şüphelenmiş ve kötü haber getirenin kulağına kurşun dökülmesini emretmişti. (Ögel 1987: 179) Tabii bu emirden sonra kimse kötü haberi götüremedi ve bu haberi götürme işi kimi kaynaklara göre büyük Kazak ozanı Ketbuga Baba'ya² düştü. Ketbuga Baba, Cengiz Han'ın huzuruna kara haberi vermek için varınca işte orada eline dombırasını alıp sözü olmayan bir saz eserini çalmaya başladı. İşte bu "Aksak Kulan

¹ Evvelâ Türk dünyası "küy" geleneği içinde "Kazak küy Geleneği" ayrı bir tür olup kendi içindeki kolları ustaya, coğrafyaya ve çalım tekniğine göre değişir.

² Kaynaklara göre Ketbuga Baba, 1150 ve 1225 yılları arasında yaşamıştır. İsmi kaynaklarda Ketbuga, Ketbuka ve Ketbuğa şeklinde geçmektedir.

küyü” idi. Cengiz Han dikkatlice bu *küyü* dinledi ve bu saz eserini verdiği duygudan oğlu Coçi'nin öldüğünü anladı. Ve haber öğrenildikten sonra iş yasayı uygulamaya geldi. Cengiz Han, Ketbuga Baba'nın kulağına kurşun dökülmesini emretti.³ Ama at ayağı külük, ozan dili çevik olur, Ketbuga Baba şöyle diyerek karşı çıktı: “Hayır! Bu haberi size ben söylemedim ki, bunu size söyleyen dombıradır.” Bu sözden sonra eritilmiş sıcak kurşun dombıranın göğsündeki delikten içeri boşaltıldı.

Hikâyenin bir diğer ilginç versiyonunu Sedat Solakoğlu'ndan öğrenmekteyiz. Solakoğlu'nun tezine dâhil ettiği hikâye şöyledir:⁴

“Joşı (Coçi) Han'ın Kazak bozkırlarına hükümdarlık ettiği zamanlar, askerler ve halk arasında bir söylenti dolaşıyormuş. Efsane; ayağından sakat olan bir kulandan bahsediyormuş. Onu avlamaya giden geriye sağ dönemiyormuş. Bir gün bu söylentiler Joşı Han'ın en sevdiği oğlunun kulağına kadar gelmiş. Yüreği yerinde duramayan yiğit bunu kendisini kanıtlamak için iyi bir fırsat olarak görüp sakat kulanın pesine düşmüş. Aradan günler kim bilir belki haftalar geçmiş, fakat çoktan geri dönmesi gereken yiğit hala geri dönmemiş. Joşı Han evlat özlemiyle yanıp tutuşmaya, az da olsa endişelenmeye başlamış. Askerlerine kayıp oğlunu bulmaları emrini vermiş. Bu emiri verirken de ağzından su cümle duyulmuş; “Kim bana oğlum ile ilgili kötü haber (ölüm) verirse, herkes bilsin ki onun ağzından içeri eritilmiş sıcak kurşun dökeceğim.” Bu söz hükümdarın ağzından çıktı bir kere, mutlaka yerine gelecek artık. Askerler, sağ bulma ümidiyle kayıp yiğidi aramaya başlamışlar. Günler sonra korkulan olmuş ve yiğidin ölü bedeniyle karşılaşmışlar. Vücudunun birçok yeri kırık ve morluklar ile kaplıymış. Yattığı yerin etrafında kulan ayak izleri bariz bir şekilde görülebiliyormuş. Kulan ya da kulan sürüsü onu çiğneyerek öldürmüş. Bu ölüm askerlerinde yüreğine ölüm korkusu salmış. Hükümdara oğlunun ölüm haberini kim verecek? Kim ağzından içeri erimiş sıcak kursun dökülsün ister ki? Kendi aralarında toplanıp fikir alışverişi yapmışlar. Nihayet Joşı Han'a bu haberi ancak nam salmış bir âşık (akın) olan Ketbuğa'nın (XII-XIII) verebileceğine hem fikir olmuşlar. Ketbuğa'yı bularak ona olanları anlatmışlar. Ketbuğa âşık zekâsıyla düşünmüş ve hazırlanarak dombırasıyla Joşı Han'ın huzuruna gelmiş. Başlamış dombırasını çalmaya. Dinlemekte olduğu “küy” birden Joşı Han'ın gözündeki kulanların sürü halinde koşuşunu canlandırmış. Tabi bu esnada sakat

³ Kimi kaynaklarda boğaza kurşun döktürmek olarak geçmektedir.

⁴ Sedat Solakoğlu'nun derlemiş olduğu bu varyant gerçekten çok özel ve ilgi çekicidir.

kulanı avlamaya giden oğlu da aklına gelmiş. Küy, kulanların koşuşunu anlatan melodi ve tempodayken birden hüznünlü bir hal alıvermiş. Joşı Han bu hüznünlü melodi de oğlunun öldüğünü anlamış. Ketbuğa dombıra çalmayı bitirdiğinde hüznünden gözleri dolan Joşı Han ayağa kalkmış ve hiddetle; "Sen ne çaldın öyle? Demek oğlum öldü ha, bunu bana nasıl söylersin! Kurşunu getirin ve hemen bunun ağzından içeri boşaltın!" diye bağırmiş. Ketbuğa ise sakın bir şekilde; "Yüce hükümdarım ben böyle bir şey söylemedim, ilk defa sizin ağzınızdan duyuyorum, çok üzgünüm" demiş. Joşı Han bu sözlerin karşısında dona kalmış. Gerçektende oğlunun öldüğünü ilk kendisi söylemiş. Fakat verdiği sözü yerine getirmesi gerektiğinden kendisine oğlunun ölüm haberini veren dombıraya bakarak; "Hayır, bunu ilk bende söylemedim, dombıran söyledi" demiş. "Çabuk kurşunu getirin, içine boşaltın" diye emir vermiş. Askerler erimmiş sıcak kursunu dombıranın üzerindeki delikten içeri boşaltmışlar. Bu sayede hiç kimse böyle kötü bir ölüm cezası almamış, dombıra dışında. Daha önce üzerinde delik (içi oyuk) olmayan dombıra nasıl oldu da Joşı Han'ın huzuruna o şekilde çıktı. Tabi ki olacakları önceden âşık zekâsıyla düşünen Ketbuğa böyle bir şey yapmış olabiliirdi. dombırasının içini oyarak üzerini, bir parmak girebilecek genişlikte deliği olan ince bir tahta ile kaplamış, yani dombıraya ciğer ve ağız kazandırmıştı. Böylece günümüze kadar ulasan dombıra doğmuş oldu. İşte Ketbuğa'nın can derdiyle gerçekleştirdiği bu hadise dombıra sazının sesini daha da güzelleştirdi derler".⁵ (Solakoğlu 2011: 63-64)

Gerçekten de Cengiz Han'ın en büyük oğlu olan Coçi, Kazak bozkırında ölmüştü ve Coçi'nin türbesi de gene Kazak bozkırındadır. Türbe, Jezkazgan şehrinden 50 km. güneydoğuda, Karakeñir suyunun yakasında bulunmaktadır.⁶

Bu küy, Kazak Türkleri için çok önemlidir ve bu eser yüzlerce yıldır çalınır, dinlenir. Kazak Türkleri bu eser hakkında çeşitli eserler kaleme almışlar ve hatta bu olayı 1968 yılında çizgi film haline getirmişler ve çocukların hafızasında yer etmesini sağlamışlardır. 9 Dakika, 38 saniyelik olan çizgi filmin müziklerini hazırlayan büyük besteci Nurğisa Tilendiyev'dir.⁷

⁵ Sedat Solakoğlu, eserinde hikâyeyi şöyle devam ettirir: "Öz elimle öldürürüm, Şu yerde ejderha var. Dombıracıyı oraya götürüp atın der. Ketbuğa dombıramı bana verin der. Ketbuğa'nın ayağına zincir takıp ejderhanın önüne atarlar. Ejderha yanına gelip Ketbuğa'yı yutmaya hazırlanırken, Ketbuğa dombırasını çalmaya başlar. Ejderha küyü sonuna kadar dinler. Küy bitince geri çekilerek yuvasına girer. Kocaman başıyla büyükçe altını Ketbuğa'nın önüne atar ve gider. Ketbuğa altını sırtlayıp yurduna döner. Joşı Han'ın kaharından da ejderhanın ağzından da kurtulup, sağ şekilde muradına erer. M. Öskenbayev böyle anlatmıştır." (Solakoğlu: 75-76)

⁶ Cengiz Han, İrtiş'ten Aral Gölü ve Amuderya'dan daha batıdaki henüz zapt edilmemiş toprakları büyük oğlu Coçi ve oğullarına miras olarak bırakmıştı. Bkz. (Kara 2007: 145)

⁷ Nurğisa Tilendiyev: 1 Nisan 1925- 15 Ekim 1998.

BESTE HAKKINDA

Kazak küyleri içinde bu *küy*ün bildiğimiz kadarıyla üç varyantı bulunmaktadır. Bunlardan ilki “Aksak Kulan” adıyla bilinir ve en meşhur eserdir. İkincisi ise “Aksak Kulan Joşıxan” adı ile bilinmekte olup diğerine nazaran daha az bilinmektedir. Ve son olarak üçüncü eser de Seytek Orazalıulı’na ait olan “Aksak Kulan” küyüdür. Bizim çalışma sonunda verdiğimiz notalar birinci *küye* aittir.⁸

Aksak Kulan (Coşı Han) ve başka da küylerin çıkış öyküleri ve asırlık küylerin ses, temposu gibi oluşumların, Türkeş Kağanatı (Türgiş Kağanlığı) dönemindeki *Jırav*ların etkileşimlerinden ve bu gelenekten başladığı söylenir. (Solakoğlu 2011: 12)

Bahaeddin Ögel bu *küy* hakkında şunları söylemiştir: “İki sesli olarak çalınan bir parçadır. Bozkırda, atının üzerinde, atı ve doğanı ile birlikte ava giden bir avcı, sazda çeşitli seslerle anlatılmaya çalışılır.” (Ögel 1987: 179)

SONUÇ

Bu hikâye bize Kazak *küy* geleneği ve dombıra repertuarının kadimliği hakkında bize çok bilgiler vermektedir. Ayrıca içinde Ketbuga Baba’nın tavırları çocuklara gençlere örnek olacak derecede zekice hareketlerdir. Bu yönüyle çocukların gelişimi açısından onlara anlatılmalı ve üstün bir müzik zevki için bu eserler dinletilmelidir. Ayrıca felsefede yer alan bir görüşe göre hikâyesi olan şey insanı daha çok etkiler. Bu *küy* de sahip olduğu bu muhteşem hikâye ile insanı alıp Kazak bozkırına, o çağlara götürür.

⁸ Bu eser çalınırken Dombıra’da kullanılan “klasik akort” (alt tel: sol, üst tel: re) kullanılmamaktadır. Onun yerine Kıtay Kazaktarı akordu olan alt tel “sol”, üst tel “do” akordu kullanılmalıdır. Tepit: Yusuf Turan.

KAYNAKÇA

KARA Abdulvahab (çev.) (2007), *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*, İstanbul, Selenge Yayınları.

KOÇ, Kenan - vd. (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Basın Yayın Pazarlama.

ORALTAY, Hasan - vd. (1984), *Kazak Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ÖGEL, Bahaeddin (1987), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

SOLAKOĞLU, Sedat (2011), *Türklerde Küy Sanatı Ve Kazak Türklerinin Küy Geleneği*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Enstitü Anabilim Dalı: Folklor ve Müzikoloji, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

Foto 1. 1968 Yılında Aksak Kulan Çizgi Filminin Afişi

Foto 2. Kulan adı verilen tür.

Foto 3. Coçi'nin Kazakista'daki Türbesi

Ақсақ құлан - Жошыхан

(Халық күйі)

Ор. Нұрғиса Тілеңдиев.

Жүрдек

Музыкальный нотный текст, включающий ноты, ритмические знаки, динамические обозначения (p) и указания на темп (Жүрдек).

BİR KAZAK KÜYÜ: "AKSAK KULAN"

The image displays a musical score for the Kazakh folk tune "AKSAK KULAN". The score is written on ten staves, each containing a different rhythmic pattern. The notation includes various note values, rests, and triplets, which are indicated by a '3' over a bracket. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The score is presented in a clean, black-and-white format on a light gray background.

The image displays a page of musical notation for a piece by Semih İpek. The notation is arranged in 12 staves. The first four staves show a melodic line with eighth-note patterns and triplets. The fifth staff is a bass line with eighth-note chords. The sixth and seventh staves continue the bass line with more complex chordal textures. The eighth and ninth staves feature a dense texture of sixteenth-note chords with triplets. The tenth and eleventh staves continue this dense texture. The twelfth staff is a bass line with eighth-note chords. The music is in a key with one flat and a 3/4 time signature.

Foto 4-8. Bu notalar Aksak Kulan Küyü'nün bahsettiğimiz en çok bilinen türüne ait olan notalardır.

<http://dombira.ru/kz/aksak-kulan-zhoshyihan/>

Nagehan GÜLER

CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220)

Pir Murat SİVRİ

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949)

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI

Özgür GÜLBUDAK

KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ

Yakup ŞAHİNER

MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Elif KOLİKPINAR

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAJCAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL

Sait YILDIRIM

YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Semih İPEK

BİR KAZAK KÜYÜ: "AKSAK KULAN"

Murat ÖZTÜRK

JOHN LOCKE'UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ

Beyazıt SÖYLEMEZ

HASSA İLÇESİNDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Habip TOKGÖZ

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM

İshak KÜÇÜKYILDIZ

TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI

Muhammet Nuri CEYLAN

HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY'IN TÜRK LÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

ISSN 2587-2001

9 772587 200005